

Aiga Grēniņa

E-grāmata — iespiestās grāmatas turpinājums vai gals?

Informācijas laikmeta straujās attīstības kontekstā grāmata ir sens izgudrojums — Johana Gūtenberga 15.gadsimta vidū izveidotā grāmatu iespiešanas tehnika deva iespēju ar rakstītu vārdu uzrunāt visplašāko sabiedrību, efektīvi izplatīt idejas. Neraugoties uz daudzu citu izgudrojumu parādīšanos un tehnoloģiskajiem sasniegumiem, grāmatizdošanas industrija palika relatīvi nemainīga līdz pat interneta un elektroniskās komercijas uzplaukumam 20.gadsimta beigās. Elektroniskā grāmata, kas bieži tiek traktēta kā alternatīva iespiestajai grāmatai, likusi pārskatīt līdzšinējo izdevējdarbības praksi, mudinājusi izteikt prognozes par grāmatas vietu sabiedrībā.

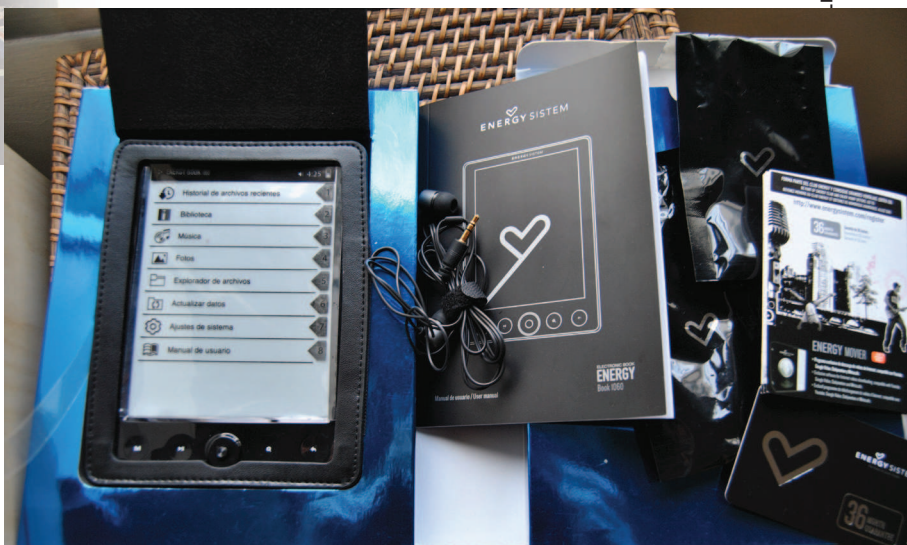
Kas ir e-grāmata?

Lai gan termina ‘grāmata’ definējumā mēdz būt atšķirības, piemēram, attiecībā uz apjomu, kopumā ir izveidojusies puslīdz vienota izpratne par šo jēdzienu. Diemžēl to pašu nevar sacīt par termina ‘elektroniskā grāmata’ skaidrojumu. Vispirms jāatzīmē, ka terminam ‘elektroniskā grāmata’ jeb ‘e-grāmata’ kā sinonīmi tiek izmantoti arī ‘digitālā grāmata’ un ‘tiešsaistes grāmata’, kaut arī ne visi tam piekrīt. Vēl mazāk vienotības ir jautājumā par to, kas tad īsti ir e-grāmata.

Ja grāmata tiek uztverta kā plašsaziņas līdzeklis informācijas apmaiņai komunikācijas procesā, tad e-grāmata

ir, precīzāk — tai vajadzētu būt, tradicionālās grāmatas elektroniskajam ekvivalentam, kad iespiestās grāmatas saturs tiek apvienots ar elektroniskās vides iespējām, tajā skaitā internetu. (7; 16; 21) Apvienotā informācijas sistēmu komiteja (*Joint Information Systems Committee*) no Lielbritānijas pat piedāvā e-grāmatu definēt kā iespiestās grāmatas tiešsaistes versiju (2), taču vairākuma definīciju kopsaucējs ir nevis internets, bet e-grāmata kā interaktīvs dokuments, kura lasīšanai nepieciešama īpaša ierīce ar ekrānu, piemēram, dators. (1)

Kaut arī, izpētot atsevišķas definīcijas, varētu pieņemt, ka par e-grāmatu var uzskatīt jebkuru lielāka teksta apjomu, kas pieejams elektroniski, tomēr uzziņu avotos nereti uzsverts, ka e-grāmatai piemīt vairākas iezīmes, kas to atšķir no vienkārša elektroniskā formātā pieejama teksta. Piemēram, “Bibliotēku un informācijas zinātnes enciklopēdijā” (*Encyclopedia of library and information science*) par e-grāmatu uzskatīts elektronisks teksts, kas izdots kā atsevišķs darbs un ir pieejams, izmantojot speciālu programmatūru (tā var būt gan tīmekļa pārlūkprogramma, gan īpaši šim nolūkam paredzēta un patentēta programmatūra) un ierīces, piemēram, datoru vai

speciālu e-grāmatu lasīšanas iekārtu. (11) Elektronisko informācijas resursu speciālists Kriss Ārmstrongs (*Chris Armstrong*) uzskata, ka e-grāmata ir jebkurš grāmatai līdzīgs elektroniskais (digitālais) teksts, kas lasāms datorā vai e-grāmatu lasīšanas ierīcē. Viņš iesaka neierobežot e-grāmatas pēc satura, formas, struktūras vai izcelsmes un atzīst, ka vairumā gadījumu piegādes veids nenosaka to, vai attiecīgais dokuments ir vai nav e-grāmata. Protams, vairums e-grāmatu tiek izplatītas tīmeklī, taču tās var tikt piegādātas, izmantojot arī kompaktdiskus, atmiņas kartes vai mobilos telefonus. (3) E-grāmatu plašās formāta iespējas apliecina informācijas tehnoloģiju speciālista Siriginidi Rao (*Siriginidi S.Rao*) definīcija, kurā teikts, ka e-grāmata var būt jebkurš elektroniski lasāms materiāls, tajā skaitā digitālā formātā pārvērsta grāmata, kas satur uz darbvirsmas attēlotus vārdus un attēlus. (20)

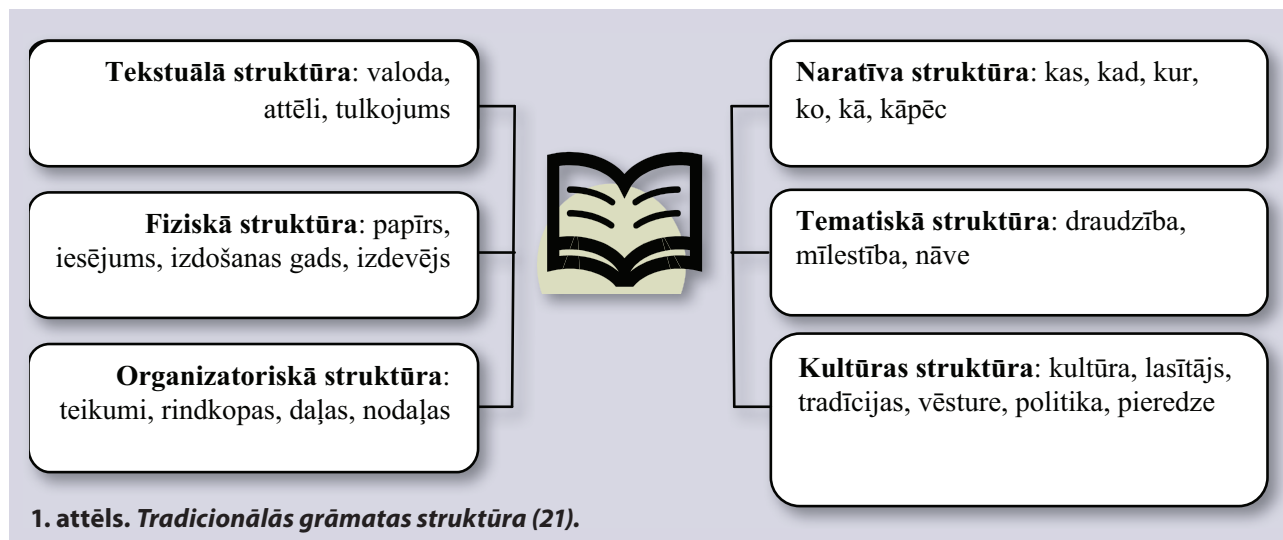
Novērots, ka e-grāmatu veidotājiem, izdevējiem, programmatūras nodrošinātājiem, zinātniekiem un lasītājiem ir atšķirīga izpratne par to, kas tad īsti ir e-grāmata

un kādas ir tās izmantošanas iespējas. E-grāmatas precīzu definējumu liedz izveidot arī e-grāmatu daudzveidība, plašās to piegādes iespējas un nemitīgā attīstība. Taču, neskatoties uz vienprātības trūkumu e-grāmatas definējumā, eksistē atsevišķi vispārztīti elementi, piemēram, e-grāmatas elektroniskā (digitālā) forma un analogija ar tradicionālo grāmatu.

E-grāmatu daudzveidība, tajā skaitā tādu e-grāmatu pieejamība, kuras izraisa minimālas asociācijas ar tradicionālo grāmatu, rosina uzdot jautājumu: "Kas atšķir e-grāmatu no citiem elektroniskajiem dokumentiem, piemēram, tīmekļa vietnēm?" E-grāmatu atšķirībā no tīmekļa vietnes par grāmatu dara vienota mērķa nepārtrauktība, kas parasti izpaužas iespēstajai

informācijas un komunikāciju tehnoloģiju entuziasts Dāniels Šneiders (*Daniel K. Schneider*) izdala 4 visbiežāk sastopamos e-grāmatu veidus:

- speciālās, tikai šim nolūkam paredzētās iekārtās lasāmas e-grāmatas;
- datoros un mobilajās iekārtās lasāmas e-grāmatas (parasti hiperteksta iezīmēšanas valodā (*HyperText Markup Language, HTML*) vai pārnēsamajā dokumentu formātā (*Portable Document Format, PDF*) un ar plašām navigācijas iespējām, piemēram, aktīviem saišu rādītājiem un mijnorādēm);
- e-grāmatas vienkārša teksta (*plain text*) formātā;
- izdrukāšanai piemērotas e-grāmatas (parasti *PDF* formātā). (22)

1. attēls. Tradicionālās grāmatas struktūra (21).

grāmatai raksturīgā satura strukturējumā. No tradicionālajai grāmatai raksturīgajām struktūrām (sk. 1.att.) e-grāmatas galvenokārt atšķiras ar fizisko veidolu — tās ir nevis iespēstas uz papīra, bet gan dažādos veidos pieejamas elektroniski. Kas attiecas uz e-grāmatu saturu un intelektuālā īpašuma aizsardzību, tad šajos aspektos e-grāmatas uzskatāmas par iespēsto grāmatu ekvivalentiem.

E-grāmatu tipoloģija

Ir gan tādas e-grāmatas, kas imitē iespēsto grāmatu visās tās sastāvdaļās, gan tādas, kuru vienīgā kopīgā pazīme ar tradicionālajām grāmatām ir informācijas piedāvājums. Tikai nedaudzas e-grāmatas ir dzimušas elektroniski, vairums par tādām kļuvušas digitalizējot to iespēstās versijas. Pavisam neliela daļa pieejamas gan iespēstā, gan elektroniskā veidā. (3)

E-grāmatu industrija piedāvā daudzus e-grāmatu veidus. Velsas Universitātes (*University of Wales, Lielbritānija*) 2003. gadā izstrādātajā "E-grāmatu kartēšanas praktikumā" (*E-book mapping exercise*) apkopoti šādi e-grāmatu veidi: mācību grāmatas; uzziņu izdevumi; zinātniskās monogrāfijas; pelēkā literatūra; tirdzniecībā vairs neesošie izdevumi; brīvpieejas e-grāmatas. (2)

Ženēvas Universitātes (*University of Geneva, Šveice*) Psiholoģijas un pedagoģijas fakultātes lektors,

Informācijas tehnoloģiju speciālists Donalds Hokinss (*Donald T. Hawkins*) arī izdalījis 4 e-grāmatu veidus, taču — pamatojoties uz satura pieejamību un piekļuves iespējām:

- lejupielādējamās e-grāmatas, kuru lasīšanai parasti izmanto datoru, nevis speciālas lasīšanas iekārtas;
- e-grāmatas lasīšanai speciālās lasīšanas iekārtās;
- pieprasījumiem piedomti (*print-on-demand books*)¹;
- globālajā tīmeklī tiešsaistē pieejamās e-grāmatas. (14)

Mančesteras Metropolitēna universitātes (*Manchester Metropolitan University, Lielbritānija*) Humanitāro, juridisko un sociālo zinātņu fakultātes Informācijas un komunikāciju nodaļas profesore Dženifera Roulija (*Jennifer Rowley*) un doktorante Magda Vasiliū (*Magda Vassiliou*) izdala 6 e-grāmatu veidus:

- bezmaksas e-grāmatas;
- maksas e-grāmatas;
- vienkāršā teksta e-grāmatas;
- multimedialas e-grāmatas;
- e-grāmatas lasīšanai personālajos datoros;
- e-grāmatas lasīšanai speciālās lasīšanas ierīcēs. (25)

Radušies ierosinājumi pie e-grāmatām pieskaitīt arī audiogrāmatas, tomēr vairums zinātnieku uzskata, ka audiogrāmatas līdzinās e-grāmatām tikpat lielā mērā, cik e-žurnāli, iespēstās grāmatas un elektroniskie mūzikas ieraksti. (17) K.Ārmstrongs atzīst, ka ideja audiogrāmatas uzskatīt par e-grāmatām ir tikpat aplama, cik mēģinā-

jums pie tām pieskaitīt pieprasījumdrukas. (3)

Kā redzams, e-grāmatu iedalījuma galvenie aspekti ir saistīti ar piekļuves un lasīšanas iespējām, kā arī formātu, taču kopumā nevienlīdzīgais un atšķirīgais skatījums liecina, ka arī attiecībā uz e-grāmatu veidiem zinātnieku vidū trūkst vienprātības.

E-grāmatu un e-lasītāju attīstība

E-grāmatas un e-grāmatu lasīšanas ierīces, kuras tiek sauktas arī par e-lasītājiem, visaktīvāk sāka attīstīties 20.gadsimta 90.gados, kad, pilnveidojoties informācijas publicēšanas, meklēšanas un piekļuves iespējām, arvien pieejamāks un populārāks kļuva internets. Līdz šim laikam tapušie e-grāmatu piemēri drīzāk ir tikai mēģinājums izveidot kaut ko līdzīgu e-grāmatām.

Datortehnoloģiju attīstība radīja paļāvību, ka e-grāmatu industrijai gaidāma spoža nākotne. Arī e-lasītāju izveides pamatā ir arvien mazāku un jaudīgāku lasāmierīču radīšana — izgudrojot arvien mazākus un jaudīgākus procesorus, baterijas un atmiņas iekārtas, kā arī atbilstošu programmatūru un savstarpēji savietojamus standartus, nemanāmi tika ieguldīti līdzekļi arī e-grāmatu un to lasīšanas iekārtu pilnveidošanā. Laika gaitā izveidotas tādas pazīstamas e-lasīšanas iekārtas kā *NuvoMedia's Rocket eBook*, *SoftBook Reader*, *Glassbook Reader*, *Amazon Kindle* u.c.

E-lasītāji izveidoti tā, lai saglabātu un attēlotu e-grāmatas saturu gluži kā iespiestajās grāmatās. Lai arī šīs iekārtas vēl nav sasniegušas masveida patēriņu, vairāki e-lasītāji uzrādījuši labu pārdošanas apjomu un pārspējuši visas izdevējdarbības ekspertu skeptiskās prognozes. Viens no veiksmīgākajiem šādu iekārtu piemēriem ir ASV interneta mazumtirgotāja *Amazon* izgatavotais *Kindle* e-lasītājs. Kā norāda uzņēmuma dibinātājs un vadītājs Džefs Bezoss (*Jeff Bezos*), uzņēmuma mērķis ir panākt, lai ar šo ierīci mazāk nekā 60 sekunžu laikā būtu pieejamas visas jebkad iespiestās grāmatas visās pasaules valodās. (5) Ambiciozā mērķa sasniegšanai turpinās elektroniskā papīra pilnveidošana, kura attīstība 2009.gada laikā vien piedzīvojusi ievērojamu izaugsmi.

Arī Latvijā iespējams iegādāties vairāku uzņēmumu izgatavotos e-lasītājus. 2009.gada decembrī, piedāvājot divus e-grāmatu lasīšanas iekārtu modeļus: *PocketBook 301* un *PocketBook 360*, Latvijas tirgū ienāca Lielbritānijas kompānija *The Green Reader*. Minētie modeļi ir īpaši pielāgoti Baltijas valstīm — tajos papildus saskarnei angļu, vācu un krievu valodā iespējams izvēlēties arī lietuviešu, latviešu un igauņu valodu. (18)

E-grāmatu izdošanas vēsture ir salīdzinoši jauna (par e-grāmatu izdošanu kā atsevišķu nozari var runāt tikai sākot ar 2000.gadu, lai gan ideja par datorizētu grāmatu ērtā, viegli pārnēsājamā formātā zinātniskās fantastikas literatūrā figurē jau krietni sen), un to fenomens — grūti prognozējams. Vēl 2005.gadā veiktajā pētījumā par e-grāmatu nozari vairāk nekā 20 ar e-grāmatu izdošanu saistīti cilvēki atzina, ka šī joma ir tikai agrā tās attīstības stadijā. Visi pētījumā iesaistītie cilvēki uzsvēra, ka nav gaidāma strauja e-grāmatu izdošanas attīstība, drīzāk tā

būs lēna un pakāpeniska izaugsme, turklāt jebkurā brīdī iespējami jauni tehnoloģiskie risinājumi, kuri it viegli varētu aizvietot pašreizējo e-grāmatas modeli. (15) Taču, neraugoties uz daudzajiem šķēršļiem, kas jāpārvar, lai sabiedrība pilnībā pieņemtu e-grāmatas, to izdošanā valda optimistiskas prognozes.

Iespiestās grāmatas ilgās eksistences noslēpums

Iespiestās grāmatas ilgo pastāvēšanu nemainīgā formā var izskaidrot pavisam vienkārši — tās lasīšanai nav vajadzīgs nekāds papildu aprīkojums. Ja vien grāmata ir labā stāvoklī un ir zināma valoda, kurā tā iespiesta, tad arī daudzus gadus, pat gadsimtus veca grāmata ir izmantojama, proti, lasāma, ko nevar teikt, piemēram, par vairākus gadus desmitus veciem mūzikas ierakstiem. Izdruka kalpo kā risinājums straujajai formātu maiņai, nepieciešamībai pēc dažāda papildaprīkojuma, turklāt nepastāv risks, ka pēc kāda laika tā varētu nebūt pieejama tīmeklī. Dažkārt iespiestā grāmata tiek salīdzināta ar "konteineru" (12), kurā glabāto informāciju var izņemt un ievietot citur, piemēram, elektroniskajā vidē. Arī e-grāmatu var transformēt par iespiesto grāmatu. Nepieciešamību izmantot iespiesto vai elektronisko grāmatas versiju nosaka abu formātu dažādās iespējas un lasītāja attieksme pret šiem izgudrojumiem.

Itāliešu filozofs un rakstnieks Umberto Eko (*Umberto Eco*) ir pārliecināts, ka izvēli par labu vienam vai otram grāmatas formātam nosaka grāmatas saturs un lasīšanas nolūks. Viņš uzsver, ka grāmatas saturiski ne vienmēr ir lineāras, proti, tās ne vienmēr jālasa secīgi no vāka līdz vākam. U.Eko ir pārliecināts, ka jaunās tehnoloģijas izlases veidā lasāmus iespieddarbus padarīs novecojušus. (9) Kā populārākos piemērus var minēt uzzīņu izdevumus, piemēram, rokasgrāmatas un enciklopēdijas. Elektroniskā vide šiem izlases veidā lasāmajiem izdevumiem sniedz daudz priekšrocību, tāpēc, lai atbildētu uz jautājumu "Vai e-grāmata aizstās tradicionālo grāmatu?", profesors tās iedala divās daļās:

- grāmatas plānveida lasīšanai;
- grāmatas uzzīņu informācijas gūšanai. (10)

Viņaprāt, iespiestās grāmatas paliks neaizstājamas ne tikai daiļliteratūras lasīšanai, bet arī jebkura materiāla apguvei, kas prasa detalizētu iedziļināšanos. Savukārt uzzīņu izdevumiem, kurus parasti izmanto tikai kādas konkrētas informācijas noskaidrošanai, piemērotāka ir elektroniskā vide un hiperteksta sniegtās iespējas.

E-grāmatas priekšrocības

Studentu viedoklis

Grāmatas formāta izvēli nosaka tā priekšrocības un trūkumi. 2008.gada maijā, sadarbojoties ar vairāk nekā 150 koledžu un augstskolu bibliotekāriem visā pasaulē, tika veikts pētījums, kura mērķis bija noskaidrot studentu pieredzi darbā ar informācijas resursiem, viņu attieksmi pret elektroniskajiem un iespiestajiem informācijas avotiem. (8) Pētījumā tika noskaidrotas arī iespiesto un

elektronisko grāmatu priekšrocības un trūkumi. Izrādās, ka e-grāmatas ir otrs studiju procesā visvairāk izmantotais uzziņu avots aiz tīmekļa vietnēm, trešajā vietā — ar 1% starpību — atstājot iespīestās grāmatas. Apskatot pētījumā iegūtās iespīesto un elektronisko grāmatu priekšrocības un trūkumus, jāsecina, ka tās īpašības, kuras studenti visaugstāk vērtē iespīestajā grāmatā, trūkst tās elektroniskajai versijai, un otrādi. Tas nozīmē — lai pilnībā apmierinātu studentu vēlmes, nepieciešams radīt hibrīdgrāmatu, kas apvienotu labākās abu variantu iespīejas.

Atbildot uz jautājumu par e-grāmatu priekšrocībām, tās visbiežāk tika atzītas par videi draudzīgām (62,4% respondentu), pieejamām jebkurā vietā un laikā (61,8% respondentu), kā arī ērtām informācijas meklēšanai (58,5% respondentu). Vismazāk aptaujāto e-grāmatas uzskatīja par piemērotām lasīšanai no vāka līdz vākam (9,8% respondentu) un ērtām lasīšanai vispār (12,9% respondentu). Tikai 14% studējošo atzina, ka viņu studiju programmas apgūšanai pieejams plašs e-grāmatu klāsts. Kā iespīesto grāmatu priekšrocības studenti atzīmēja ērto lasīšanu (44,8% respondentu), piemērotību lasīšanai no vāka līdz vākam (43,3% respondentu) un iespīju grāmatā veikt savas piezīmes (40,4% respondentu). Tikai neliels skaits aptaujāto iespīestās grāmatas uzskata par videi draudzīgām (8,4% respondentu) un atbilstošām informācijas meklēšanai (9,2% respondentu).

Gan elektronisko, gan iespīesto grāmatu kopējās priekšrocības studentu skatījumā ir skaidrie grafiskie zīmējumi un attēli (49,8% respondentu), ērtā izmantošana (47,3% respondentu) un e-grāmatu piemērotība izdrukāšanai, bet iespīesto grāmatu — kopēšanai (46,2% respondentu).

Priekšrocību vispārējs apskats

Aktualitāte. Informācija strauji mainās, tāpēc ir būtiski piekļūt jaunākajām un aktuālākajām ziņām. E-grāmatas saturu, tiklīdz tas uzrakstīts, uzreiz var piedāvāt lasītājam, atšķirībā no tradicionālās grāmatas, kuru nepieciešams izdrukāt, iesiet un fiziski nogādāt līdz patērētājam.

Atjaunināšana. Elektroniskā vide ļauj viegli un ātri papildināt un labot publicēto informāciju. Iespīestās grāmatas saturs ir salīdzinoši stingrāk fiksēts — izdrukāts un iesiets —, tāpēc nepieciešamo labojumu veikšana ir daudz sarežģītāka un ilgāka.

Drošība. E-grāmatu ir gandrīz neiespējami pazaudēt, nozagt vai sabojāt.

Izmaksas. E-grāmatas ir daudz lētākas — nav jātērē līdzekļi papīram, krāsai, iesiešanai, iesaiņošanai un piegādei.

Meklēšana. Iespīestie informācijas avoti parasti piedāvā tādus meklēšanas mehānismus kā satura rādītājs un priekšmetu rādītājs, savukārt e-grāmatās iespījams meklēt pēc neierobežota atslēgvārdu skaita — vienkārši ierakstot tos meklēšanas logā. Turklāt meklēšana tradicionālajā grāmatā notiek, fiziski pāršķirot lapas, kamēr e-grāmatā tas tiek realizēts ar dažiem peles klikšķiem.

Multivīde un interaktivitāte. E-grāmatās iespījams lasītājam piedāvāt dažādas multimedīālas iespīejas — attēlus, skaņu, video, kā arī nodrošināt interaktivitāti, iestrādājot komentēšanas rīkus un tērēšanas pakalpojumus.

Navigācija. Atsauces un izmantoto avotu saraksts iespīestajā grāmatā kalpo kā norāde, kur meklēt saistīto informāciju, taču pati informācija uzreiz nav pieejama. Tikmēr tiešsaistē, izmantojot mijnorādes un hipersaites, iespījams uzreiz nonākt pie pirmavota, apmeklēt saistītās tīmekļa vietnes u.tml. Tīmeklī ievietoto e-grāmatu un tās saturu ir viegli sasaistīt ar dažādiem grāmatā minētiem objektiem, vietām un personām.

Pārvietojamība. Lai gan ne vienmēr, taču vairumā gadījumu e-grāmatu iespījams pārvietot no vienas lasāmierīces uz citu.

Pieejamība. E-grāmatām ir plašas piekļuves iespīejas, izmantojot gan datorus, gan mobilos telefonus, gan citas iekārtas. E-grāmatu vienlaikus var izmantot neierobežots skaits cilvēku, turklāt tās eksemplāru skaits nav ierobežots — atšķirībā no iespīestās grāmatas, kuras tirāža nereti ātri vien mēdz būt izpārdota.

Pielāgojamība. Lasot e-grāmatu, iespījams mainīt tās izkārtojumu, burtu lielumu, stilu u.t.t. Tādējādi viens un tas pats teksts var tikt pielāgots dažādām auditorijām. Piemēram, lai izdotu divas atšķirīgas tradicionālās grāmatas par Hariju Poteru — vienu bērnu, otru pieaugušo auditorijai —, tika iespīesti divi izdevumi ar vienu un to pašu saturu, bet atšķirīgu vizuālo noformējumu. Dažas e-grāmatu izdevniecības ņem vērā šo faktu un piedāvā e-grāmatu saskarnes personalizācijas iespīejas atbilstoši katra vēlmēm un vajadzībām.

Satura apstrāde. Daudzās e-grāmatās ir iestrādātas tādas papildu funkcijas kā grāmatzīmes, teksta iezīmēšanas un pasvītrosāšanas iespīejas. Tekstu var izgriezt, kopēt, ielīmēt, drukāt vai saglabāt turpmākai izmantošanai.

Ekoloģiskums. Arvien plašāka e-grāmatu izmantošana ļauj ietaupīt papīru un samazināt koksnes patēriņu.

Vietas ietaupījums. Tā kā nav nepieciešamības pēc fiziskas vietas grāmatu novietošanai, pastāv iespīja vienviet uzglabāt daudz lielāku skaitu e-grāmatu, nekā tas būtu iespījams, glabājot iespīestās grāmatas.

Priekšrocību ietekme un iespīejas

Būtu maldīgi domāt, ka lielākajai daļai e-grāmatu piemīt visas iepriekš uzskaitītās priekšrocības, tomēr šādas iespīejas tās padara par ievērojamām tradicionālo grāmatu konkurentēm. Kā atzīst Kembridžas Universitātes (*University of Cambridge*, Lielbritānija) socioloģijas profesors Džons Tompsons (*John B.Thompson*), vislielākās perspektīvas elektroniskajā laikmetā ir uzziņu izdevumiem, jo, kā jau minēts iepriekš, neviens tos nelasa no vāka līdz vākam, bet gan meklē atbildes uz konkrētiem jautājumiem. (24) Apjomīgiem plaša satura uzziņu izdevumiem to augsto iespīedizmaksu dēļ parasti ir mazas tirāžas. Saturiskā specifika pieprasa regulāru atjaunināšanu, taču atkārtotu izdevumu nodrošināšana prasa gan līdzekļus, gan laiku, tāpēc var gadīties, ka ievērojamais ieguldījums neatmaksājas, jo garā un sarežģītā izdoša-

nas procesa dēļ jaunais izdevums atkal ir saturiski novecojis. Tiešsaistē šādi izdevumi var tikt atjaunināti daudz vienkāršāk un lētāk, turklāt tos iespējams izplatīt neierobežotā skaitā. Kā apstiprinājums iepriekš teiktajam ir vairāku apjomīgu uzziņu izdevumu pāriešana tiešsaistes režīmā, piemēram, "Oksfordas angļu valodas vārdnīca" (*Oxford English dictionary*) un "Nacionālā biogrāfiskā vārdnīca" (*Dictionary of national biography*).

Grāmatas pieejamība elektroniskā formātā ļauj izvairīties no lielu eksemplāru tiražēšanas. Līdz ar e-grāmatu izplatību izdevējdarbībā parādījies termins "pieprasījuma iespiešana", kas novērš lielu eksemplāru iespiešanu, glabāšanu un norakstīšanu.² Digitālajām bibliotēkām e-grāmatas ļauj iztikt bez grāmatu saiņošanas, izvietošanas plauktos, fiziskas izsniegšanas. Izmantojot piemērotu licencēšanas modeli, iespējams nodrošināt vairāku lietotāju vienlaicīgu pieeju visvairāk izmantotajiem nosaukumiem.

Ņemot vērā e-grāmatu daudzās priekšrocības, tuvākajā nākotnē tiek prognozēts iespiesto izdevumu samazinājums un e-grāmatu un to izmantošanas pieaugums. Sagaidāms, ka pieprasījuma iespiešumi kļūs par populārāko mācību, zinātnisko un uzziņu grāmatu izdošanas formu. (13)

Tomēr, neraugoties uz elektroniskās vides priekšrocībām, vēl joprojām vērojams augsts pieprasījums pēc iespiestajām grāmatām, ko lielā mērā sekmē vēsturiski veidojušās lasīšanas tradīcijas, kā arī atsevišķi e-grāmatu trūkumi.

E-grāmatas trūkumi

Attīstoties tehnoloģijām, daudzi paredzēja strauju e-grāmatu revolūciju, kas diemžēl tā arī nav notikusi, kaut daudzos avotos atzīts, ka e-grāmata patiešām uzskatāma par revolucionāru izgudrojumu izdevējdarbībā. Kā galvenie iemesli, kāpēc e-grāmatas nav iemantojušas plānoto popularitāti, minami to dažādie trūkumi. Dž.Tompsons saskata vairākus šķēršļus, kas kavē e-grāmatu masveida izplatību. (24)

Tehniskais nodrošinājums. E-grāmatu lasīšanas ierīces ir salīdzinoši dārgas, un to lietošana sagādā arī neērtības, piemēram, cilvēki nav raduši ilgstoši lasīt garu tekstu mazā ekrānā ar zemu izšķirtspēju. Jaunākajos e-lasītājos šī problēma, pēc ražotāju domām, atrisināta.

Cena. Izdevēju un mazumtirgotāju e-grāmatām noteiktās cenas var aptuveni pielīdzināt iespiesto grāmatu cenām. Lai varētu runāt par e-grāmatu pārdošanas apjoma masveida pieaugumu, vispirms būtiski jāsamazina e-grāmatu un to lasāmierīču cenas. Neskatoties uz to, ka atsevišķās jomās e-grāmatas izmaksā lētāk, daudzas būtiskas izdevējdarbības izmaksu pozīcijas saglabājas, piemēram, autoratlīdzība un mārketingas. Daudzi gan uzskata, ka e-grāmatu izdošana kopumā ļauj ietaupīt un tādējādi to cena ir salīdzinoši zemāka par iespiesto grāmatu cenu, taču realitātē bieži vien tā nav un e-grāmata maksā faktiski tikpat, cik iespiestais izdevums.

Formāts. Ir plašs un daudzveidīgs formātu piedāvājums, kuri bieži vien nav pielāgojami un savietojami

dažādās e-lasīšanas iekārtās. Gadās, ka izdevēju lietotie standarti netiek atpazīti atsevišķu uzņēmumu e-lasītājos — tas rada nedrošību lietotājos.

Autortiesības. E-grāmatu industrijā nereti nav skaidrības, vai tiesības uz satura tālāku izmantošanu pieder autoram vai izdevējam. Tikpat neskaidra bieži vien ir e-grāmatas satura izmantošanas maksa. Šāda situācija radusies tāpēc, ka laikā, kad daudzi autori ar izdevējiem slēdza līgumus, jautājums par satura publicēšanu elektroniski nebija aktuāls, līdz ar to šāda iespēja netika pat paredzēta. Autortiesību problēmu vēl sarežģītāku padara tekstā iekļautie papildmateriāli, piemēram, attēli un citējumi, — izdevēji ir saņēmuši atļauju šos materiālus izmantot grāmatas iespiestajā izdevumā, taču tas nenozīmē, ka šāda vienošanās ir attiecināma arī uz grāmatas elektronisko versiju. Pēc vērojumiem atsevišķās maksas datubāzēs ir pieejamas e-grāmatas bez attēliem, kamēr iespiestajos izdevumos šie attēli ir iekļauti. Atsevišķi autortiesību ierobežojumi liedz lietotājiem izdrukāt, pārsūtīt un citādi izmantot e-grāmatu saturu.

Bez Dž.Tompsona minētajiem problēmgadījumiem e-grāmatām konstatējami arī citi būtiski trūkumi.

Datorprasmes. Daudzus lasītājus, tajā skaitā bibliotekārus un izdevējus, no e-grāmatu izmantošanas un popularizēšanas attur datorprasmju un e-grāmatu lietošanas iemaņu trūkums, atsevišķos gadījumos pat tehnofobija.

Neinformētība. Joprojām trūkst informācijas par e-grāmatām, to pieejamību bibliotēkās un tīmeklī. Kādā Lielbritānijā veiktā pētījumā konstatēts, ka pat daudzi akadēmisko bibliotēku lasītāji nav informēti par bibliotēkas apjomīgo e-grāmatu piedāvājumu. (4) Lai palielinātu cilvēku interesi un informētību par e-grāmatu iespējām, nepieciešamas plašākas publicitātes kampaņas un apmācības.

Pieejamība. Daudzās nozarēs piedāvātais e-grāmatu skaits ir visnotaļ ierobežots. Arī internetslēgums, kas parasti nepieciešams, lai piekļūtu e-grāmatām, vēl aizvien nav daudzu lietotāju ikdiens. E-lasītāji nav veikalu tradicionāls piedāvājums, turklāt tie bieži vien ir dārgi.

Pirātisms. Vēl aizvien nav atrisināts jautājums, kā vislabāk aizsargāt e-grāmatu saturu — lai tiktu saglabāts līdzsvars starp izdevēju un lietotāju interesēm un mazināta vēlme nelegāli piekļūt e-grāmatām.

Valoda. Lielākā daļa e-grāmatu pieejama angļu valodā, un tikai pavisam nedaudz — vācu un citās valodās.

Vai un kad sāksies e-grāmatu laikmets?

Visi minētie e-grāmatu trūkumi ir galvenie iemesli, kāpēc nevar droši apgalvot, ka ir sākusies jauna ēra grāmatizdošanā. Taču tikpat aplams ir uzskats, ka šāda revolūcija ir izgāzusies. Kad tiks sakārtoti tehniskie, autortiesību, finanšu un citi jautājumi, pieaugs arī e-grāmatu ražošanas un pārdošanas apjoms. Daudzi izdevēji vēl joprojām paliek uzticīgi tradicionālajām grāmatām, jo to tirgus ir paredzamāks, kā arī ir mazāk neskaidrību autortiesību jomā un salīdzinoši izstrādāta cīņa ar pirātismu. Lai gan elektroniskā revolūcija ir liels izaicinājums

